

ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

Ὁ Παντολέον καὶ κατόπιν ἅγιος Παντελεήμων κατήγετο ἐκ τῆς πό-
λεως Νικομηδείας καὶ ἐμαρτύρησε ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Μα-
ξιμιανοῦ (250—310).

Λεπτομερῇ περιγραφὴν τῆς ζωῆς τοῦ μαρτυρίου καὶ τῶν θαυμάτων
αὐτοῦ εὐρίσκομεν εἰς τὰ Acta sanctorum ὡς καὶ εἰς τὸ Συναξάριον τῆς
Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως.

Λεπτομερεστέραν δὲ καὶ μακροσκελῆ βιογραφίαν τοῦ ἁγίου εὐρίσκο-

(Εἰκ. 42). Τὸ Τριβουνάλιον τοῦ Καμποῦ.

μεν ἐπίσης εἰς τὸ κείμενον Συμεὼν τοῦ μεταφραστοῦ ὅστις ἤκμασε κατὰ
τὸν 10ον μ. Χ. αἰῶνα ¹⁾).

Κατὰ τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα ὁ ἅγιος φέρει τοὺς
τίτλους, μεγαλομάρτυς, θαυματουργός, ἀθλοφόρος καὶ ἱαματικός, ἡ δὲ σύ-
ναξις του τελεῖται τῇ 26 Ἰουλίου.

Μακρὸν ἔμμετρον ἐγκώμιον εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Παντελεήμονα
συνέταξε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος Ἰωάννης ὁ Γεωμέ-
τρης τοῦ ὁποίου σώζονται μόνον 335 στίχοι ἐλλείποντος τοῦ τέλους ²⁾).

Τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἦτοι ἡ κάρα μὲ τὸ γαλατό-

1) Συμεὼν Μεταφραστῆς Migne 115, 447.

2) Γεωμέτρης Ἰωάννης Migne 106, 890.

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης (εἰκὼν 44) οὐδεμία διόρθωσις προσθήκη ἢ καλλωπισμὸς ἐγένετο ἐπὶ τῆς εἰκόνης ταύτης, ὡς αἱ ἐπὶ τῶν τοῦ Menetrier καὶ Banduri παρατηρούμεναι. Τὸ Τριβουνάλιον ὡς καὶ προηγουμένως ἀναφέρομεν ἦτο εἶδος μεγαλοπρεποῦς ὑψηλῆς ἡμικυκλοτεροῦς ἐξέδρας ἥς ἢ πρόσοψις ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸν Κάμπον. Ἐκ τοῦ ἀντιθέτου δὲ μέρους ὑπῆρχον βαθμίδες δι' ὧν ἀνήρχετο ὁ αὐτοκράτωρ καὶ προσεφώνει τὸν στρατὸν μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του. Τὸ ὄλον δὲ οἰκοδόμημα ἐστολίζετο μὲ ἀγάλματα τοποθετημένα εἰς κοιλώματα ἢ κόγχας ἐν εἵδει ψευδο-

(Εἰκ. 41). Τὸ Τριβουνάλιον τοῦ Κάμπου.

παραθύρων, ὡς τὰ νῦν ὁρώμενα εἰς τὰ ἐρείπια τῆς σφενδόνης τοῦ ἵπποδρομίου. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς εἰσόδου τῆς κλίμακος ὑπῆρχον διάφοροι στοαί, προπύλαια κτλ.

Τὴν περὶ τοῦ Ἑβδομοῦ μελέτην ἡμῶν περαίνοντες θὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν παρ' αὐτῷ Μονῶν Ἀγίου Παντελεήμονος καὶ Μάμαντος. Ἐρείπια τῶν Μονῶν τούτων δὲν σώζονται σήμερον, παρὰ μόνον τὰ ἀγιάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα προσέρχεται ὁ λαὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τῶν ἁγίων, ἥτοι τὴν 26ην Ἰουλίου καὶ 2αν Σεπτεμβρίου.

Εἰδικῶς διὰ τὸ ἀγίασμα τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Πυριτιδοποιείου, ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κοινὸν ἐπιτρέπεται μόνον τὴν παραμονὴν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς 25—26 Ἰουλίου ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον, φρουρεῖται δὲ ὑπὸ στρατιωτῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Εικ. 44). Στήλη του Ἀρκαδίου (ἐξ εικόνας συλλογῆς Gaignières).

μικτὸν αἷμα ὥς καὶ μέρος τοῦ ἱματισμοῦ του, φαίνεται ὅτι μετεφέρθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τοὺς χρόνους Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου (379—395) καὶ μνεία αὐτῶν γίνεται τὸ πρῶτον ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Ἀναγνώστου εἰς ὁποσπάσματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἱστορίας ὡς ἐξῆς: «ἐν τῷ εὐα-
» γεῖ εὐκτηρίῳ ἔνθα πεπίστευται ἀναπαύεσθαι μέρος ἱερῶν λειψάνων τῶν
» θεσπεσίων Παντολέοντος καὶ Μαρίνου ἐπικαλουμένου τοῦ τόπου "Ο-
» μόνιοι»¹⁾).

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω ἀναφέ-
ρει κάραν ὡς καὶ ἔνδυμα τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. Κατόπιν ὁμοῦ τὰ

(Εἰκ. 43). Ἡ παρέλασις ἐν τῇ πεδιάδι.

διάφορα αὐτὰ κειμήλια εἰσὶ διεσπαρμένα εἰς διαφόρους μονὰς καὶ ἐκκλη-
σίας τῆς πόλεως. Οὕτω τῷ 1200 ὁ Ρῶσσος προσκυνητὴς Ἀντώνιος τοῦ
Νοβγορόδ ἐπισκεφθεὶς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ περιγράφων
τὰ ἐν αὐτῇ φυλαττόμενα ἱερὰ λείψανα καὶ κειμήλια ἅτινα εἶδε καὶ ἠσπά-
σθη, λέγει :

«Ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας εὐρίσκονται τὸ αἷμα καὶ τὸ
» γάλα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἅτινα χυνόμενα μαζὺ (ἐντὸς κολοκύν-
» θης) δὲν ἀναμιγνύονται πρὸς ἄλληλα, ὡς καὶ ἡ κάρα τοῦ ἁγίου»²⁾.

1) Ἀναγνώστης Θεόδωρος Migne 86, 226.

2) Mme B. de Kihetrovo, Itinéraires Russes en Orient 87.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Εικ. 45). Μεγέθυνσις τοῦ κάτω τμήματος τῆς στήλης τοῦ Ἀρκαδίου.

Ὁ δὲ Στέφανος τοῦ Νοβγορόδ, Ρώσος ἐπίσης προσκυνητής, ἀφικθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν μεγάλην ἐβδομάδα τοῦ 1350 μετὰ ὁκτὼ συνοδῶν του, λέγει ὅτι ἡσπάσθη τὰ κειμήλια τοῦ Ἁγίου Παντολέοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Βλαχερνῶν τὴν δὲ κάραν τοῦ ἁγίου εἰς γυναικεῖαν μονὴν πλησίον τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ ¹⁾. Τῷ δὲ 1393 ὁ γραμματεὺς Ἀλέξανδρος, Ρώσος καὶ αὐτός, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ἀγορὰς λέγει ὅτι εἶδε μέρος τῶν κειμηλίων τοῦ ἁγίου Παντολέοντος εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου ²⁾. Καὶ τέλος ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν θησαυρῶν τῆς Ἀγίας Σοφίας κατὰ τὸ 1396 ἀναφέρεται λείψανον τοῦ ἁγίου ἐντὸς μολυβδίνης θήκης.

Μέγιστος σεβασμὸς καὶ τιμὴ ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα οἵτινες ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐτέλουν πανηγυρικὴν προέλευσιν, (ὅπως καὶ νῦν γίνεται) εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μεθ' ἀπάσης τῆς αὐλῆς καὶ τῶν συγκλητικῶν. Λεπτομερῇ περιγραφὴν τῆς προελεύσεως ταύτης καὶ τῆς ἐθιμοταξίας μᾶς παρέχει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ³⁾.

Ὅτι ἐτελεῖτο πανήγυρις κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἔχομεν καὶ ἄλλην ἀποδείξιν εἰς τὸν ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνα ὅτε ὁ ρητορικώτατος καὶ εὐφραδέστατος ἀρχιεπίσκοπος Ταυρομενίου τῆς Σικελίας Θεοφάνης ὁ ἐπίκλην Κεραμεύς ἐξεφώνησε μνημειώδη λόγον ἢ μᾶλλον ἀριστοτέχνημα ρητορικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ καὶ ὑψίστης ἐννοίας ⁴⁾.

Οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονολόγοι ἀναφέρουσι κακοτεροῦς ναοὺς καὶ μονὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περιχώροις, ἐκ τούτων οἱ κυριώτεροι ἦσαν :

Α'. Ὁ εἰς τὰ Ναρσοῦ κείμενος ναὸς ἐτελεῖτο ἡ πανηγυρικὴ προέλευσις τοῦ Αὐτοκράτορος μετὰ τῆς αὐλῆς. Ὁ ναὸς οὗτος ἐκτίσθη κατὰ τὸν Ζωναρᾶ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μαυρικίου Ναρσῆ ⁵⁾ ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ, ὑπὸ τῆς Θεοδώρας ⁶⁾ ἀνεγερθέντος ναοῦ καὶ ἐπισκευασθέντος κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ναρσῆ.

Β'. Ὁ ἐν τῷ ἄνω Βοσπόρῳ ναὸς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος.

Τὸν ἐν λόγῳ ναὸν ἀνεκαίνισε μεγαλοπρεπῶς ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος ⁷⁾.

Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχουν εἰς τὸ Βέηκος τοῦ ἄνω Βο-

1) Mme de Khitrovo : *Itiméranes Russes en Orient* : 124-125.

2) Ὁμοίως 163.

3) Κωνσταντ. Πορφυρογέννητος Ἔκθ. Βασ. Ταξ. Migne 112 1032.

4) Θεοφάνης ὁ Κεραμεύς. Migne. 132 1032.

5) Ζωναρᾶς ἔκδ. Βόννης 1998.

6) Praeger Πάτρια Κων/πόλεως III 248.

7) Προκόπιος περὶ κτισμ., ἔκδ. Βόν. 200, 19.

σπόρου κάτωθεν τοῦ λόφου Γιουσαῖ-Τεπεσῆ. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Τεκκὲ λέγεται κατὰ παραδόσιν ὑπάρχον τὸ μνημα τοῦ Γίγαντος κατὰ δὲ τοὺς Μωαμεθανοὺς ὁ ταφος τοῦ Νέμπι-Γιουσαῖ ('Ιησοῦ τοῦ Ναυῆ) ¹⁾.

Γ'. Ἡ παρὰ τὸ Μακροχώριον Μονὴ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος τῆς Ἀρμαμενταρέας.

Ἡ μονὴ αὕτη ἔκειτο δυτικῶς τοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ παλατίῳ τῆς Μαγναύρας πλησίον τοῦ ὁποίου ὁ Μαυρίκιος ἔκτισε τὸ ἀρμαμέντον. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ ἔργον δὲν ἀπετελειώθη ὑπ' αὐτοῦ διότι τὸ ἴδιον ἀναφέρεται ὡς κτισθὲν καὶ ὑπὸ τὴν βασιλείαν ἀναρπάσαντος Φωκά· «ὁ αὐτὸς Φωκάς κτίζει ἀρμαμέντον πλησίον τῆς Μαγναύρας ἢ πλησίον τοῦ παλατίου τῆς Μαγναύρας» κατὰ τὸν ἀνώνυμον τοῦ Banduri ²⁾. «Τὰ δὲ ἀρμαμέντα ἡ μονὴ ἤγουν ὁ ἅγιος Παντελεήμων πρῶτον μὲν Μαυρίκιος ἀρμαμεντάρειον αὐτὸ ἔκτισε μετὰ δὲ χρόνους σμὴ Θεοδώρα ἡ γυνὴ τοῦ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως μονὴν αὐτὸ ἐποίησε καὶ κτήματα πολλὰ ἐπεκύρωσε» προσεκύρωσεν προσθέτουν οἱ ἀνώνυμοι τοῦ Praeger καὶ Banduri. Ἐν τῷ τελευταίῳ ἀπαντῶμεν καὶ ἄλλην ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἀρμαμενταρέας «ὅτι τὰ ἀρμαμενταρέας ἡ μονή, ὁ ἅγιος Παντελεήμων, πρῶτος οἶκος πατρικίου Ἀρμαμέντου ἦν» ³⁾.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρμαμενταρέας ἐσηγοῦντο οἱ αὐτοκράτορες πρὸς θήραν «Φιλοθήρου δὲ τοῦ βασιλέως τυγχάνοντος καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον κυνηγεσίῳ τε καὶ χάριν καὶ μετρίου περιδευμάτος κατὰ τὸν τῆς Ἀρμαμενταρέας τόπον παρὰσαντος» ἀναφέρουν οἱ μετὰ τὸν Θεοφάνην ἱστορικοί ⁴⁾, διὰ Μιχαὴλ τὸν τρίτον. Ἐν δὲ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἀπαντῶμεν

1) Ἐν αὐτῷ ἐδῶ τῷ τόπῳ, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1922, μερικὰ άτομα προέβησαν κρυφῶς εἰς ἀνασκαφάς πρὸς ἀνεύρεσιν κεκρυμμένου θησαυροῦ. Εἰδοποιηθέντες ἀρμολίως ὑπὸ τῆς χωροφυλακῆς προέβημεν εἰς προκαταρκτικὰς ἀνασκαφὰς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀρχ. Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν δεκαημέρου ἐργασίας ἐφέραμεν εἰς φῶς ἐρείπια τριτίκλιτου ναοῦ μὲ νάρθηκα καὶ ἓνα τροῦλλον τοῦ 6ου αἰῶνος (16X11 μέτρων). Μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν ἀρχιτεκτονικῶν τεμοχίων ἀνεύρομεν καὶ συντρίμματα θαυμασίων ἑλληνικῶν γλυπτῶν, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Τὰ σπουδαιότατα αὐτὰ συντρίμματα προέρχονται ἴσως ἀπὸ τὸ ἱερόν τοῦ Διὸς Οὐρίου ἢ βωμοὺς τῶν δώδεκα θεῶν, ὡς ἀναφέρει Διονύσιος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ ἀνάπλῳ τοῦ Βοσπόρου (βλ. ἀνακοίνωσίν μου Jahrbuch des Deutschen Archaeologischen Instituts Arch. Anzeiger 1929 σ. 355 καὶ εἰς 17—20).

2) Banduri anselmi: Imp. Or. antiquit. Con. p. 729.

3) Praeger Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως; III 265.

4) Θεοφάνης συνέχ. ἐκδ. Βόννης 233.

«περάσαντος δὲ τοῦ βασιλέως χάριν κυνηγίου πάλιν εἰς τὰ ἀρμαμένα» ἢ «εἰς τὰ πάλαι ἀρμαμένα».

Τὰ ἀρμαμένα ἔκειντο εἰς τὸν κόλπον τοῦ ἁγίου Μάμαντος πέραν τοῦ ποταμοῦ Βαθύρσου¹⁾ (Αἱ Μάμα ντερεσσί), τούτου ἔνεκεν οἱ ἱστορικοὶ προσθέτουν πάντοτε τὴν λέξιν «περάσαντος» ἐν ᾧ προκειμένου περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Παντελεήμονος τῆς κειμένης ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ὁ ὅρος οὗτος δὲν ἀναφέρεται. Ἡ τοποθεσία τῆς μονῆς δὲν δύναται νὰ ἀναζητηθῇ ἄλλου παρὰ μεταξὺ τοῦ παλατίου τῆς Μαγναύρας καὶ τοῦ Βαθύρσου ποταμοῦ. Τὸ σήμερον ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος τιμώμενον ἁγίασμα, ἂν καὶ ποσῶς δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, ἀνταποκρίνεται ὅμως πληρέστατα πρὸς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς μονῆς. Ἐπειδὴ τὰ ἔνδον τοῦ πυριτιδοποιείου ἀνεξιχνίαστα τυγχάνουν τοῖς πολλοῖς δὲν ἀναφέρονται μέχρι σήμερον οἱ ἀρχαῖοι λελαξευμένοι λίθοι καὶ κίονες οἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς ἀνέγερσιν τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ὥραιας προκυμαίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔρεσμα τῆς μονῆς ταῦτα ἐξηφανίσθησαν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀνηγέρθησαν νέα καὶ μεγάλα κτίρια τοῦ ἐργαστασίου. Ἡ μονὴ ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν ἐκτίσθη ὑπὸ Θεοδώρας συζύγου βασιλέως Θεοφίλου 248 ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μαρσικίου οἰκοδομὴν τοῦ γεωρίου, πιθανώτατα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 830-840. Ἐκτοτε τὸ ἑβδόμον, συγκριτικῶς πρὸς ἄλλας ἐποχάς, ἀπῆλθε σχετικῆς τιμῆς ἡ μονὴ ὁρμητικῶς κυρίως εἰς τὴν δρᾶσιν Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ὅστις ἀνοικοδομεῖ καὶ ἐπισκευάζει τὰς ἐκκλησίας τοῦ ἑβδόμου. Ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἐτελεῖτο πανηγύρις ὡς καὶ νῦν, καὶ ἐνταῦθα μετὰ πιθανότητος εἰκάζομεν ὅτι ἐξεφωνήθη ὁ γλαφυρώτατος λόγος Θεοφάνους τοῦ Κεραμέως ὃν προηγουμένως ἀνεφέραμεν.

Καὶ ἄλλοι ἐπίσης ναοὶ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ μοναὶ ἀναφέρονται πλὴν ὅμως αἱ θέσεις των εἰσὶν ἀκαθόριστοι ὥς ὁ ὑπὸ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ ἀνεγερθεὶς καὶ ὃν ἀναφέρουν οἱ μετὰ τὸν Θεοφάνην Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ «ὡσαύτως καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ μοναστήριον ἐκ βᾶθρου κτίσας τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ᾧ ἐπώνυμον Ὀφροῦ λιμὴν, ἀπέκρινε δὲ καὶ ἐκεῖσε μοναχοὺς ὀκτακοσίους, τυπώσας καὶ σελέμνια του λαμβάνειν αὐτοὺς ὑπὲρ τῆς διατροφῆς αὐτῶν»²⁾).

Βεβαίως ἔνεκεν τῆς πληθώρας τῶν μοναχῶν ἡ μονὴ αὐτὴ θὰ ἔκειτο

1) Ὁ ἐμβριθὴς περὶ τὰς Βυζαντινὰς μελέτας Μ. Γεδεὼν δικαίως εἰκάζει ὅτι αἱ ὑπερκεῖμεναι τοῦ Βαθύρσου ποταμοῦ γέφυραι τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἢ νῦν ὀρωμένη λίθινος μακρὰ γέφυρα πρὸς δυσμὰς καὶ κάτωθεν τῶν χωρίων Σαφρα καὶ Χαλκαλή (Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον σελ. 141)

2) Θεοφάνης συνέχεια ἐκδ. Βόν. 433. 17.

κατὰ τὰς εἰκασίας μας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἐπίσης χώρα πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ λιμένος.

ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ

Ὁ ἅγιος Μάμας κατήγετο ἐκ τῆς πόλεως Γαγγρῶν τῆς Παφλαγονίας καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ συγκλητικοῦ Θεοδότου καὶ τῆς Ρουφίνης. Ἐγεννήθη δὲ ἐν τῇ φυλακῇ καὶ υἱοθετήθη, κατόπιν τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τῶν χριστιανῶν γονέων του ὑπὸ τινος πλουσίας γυναικὸς Ματρῶνης. Ἐπειδὴ, νήπιον ἔτι ὢν, τὴν ὀνόμαζεν μάμαν ἔμεινε καὶ τῷ ἰδίῳ τὸ ὄνομα Μάμας. Κατ' ἄλλους ὁ ἅγιος ἐγεννήθη ἄφωνος καὶ μόλις ἐξαετὴς ἐπρόφερε ὡς πρώτην λέξιν μάμα ἐξ οὗ Μάμας.

Ἡ βιογραφία τοῦ ἁγίου ἀναγράφεται συντόμως εἰς τὸ Συναξάριον τῆς Ἐκκλησίας Κων]πόλεως τῆς 2 Σεπτεμβρίου. Ἐμαρτύρησε ἐπὶ βασιλείας Αὐρηλιανοῦ (270—276) εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου «ταύτην σιδήρῳ τὰ σπλάχνα διαπαρεῖς τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα παρέδωκε»¹⁾.

Εἰς τὸ ἔξω τῆς πόλεως μέρος ὅπου ἐξηγέρθη ὁ ἅγιος κρατῶν ἰδίαις χερσὶν τὰ ἐντόσθιά του (εἰκὼν 50) ἡ θετὴ μήτηρ του Ματρῶνη ἢ Ἀμμία ἀνήγαγε κατόπιν ναὸν εἰς ὄνομα τοῦ μαρτύρου. Ὁ ναὸς οὗτος παρ' ἐπιμαῖτο ὑπὸ τῶν Καισαρέων καὶ κατὰ τὴν ἀνοξίαν ἐτελείτο ἐνταῦθα πάνδημος πανήγυρις ὅπου καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος παρώντος καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐξεφώνησε λόγον.

Ὁ ἅγιος Μάμας ἐτιμᾶτο ἐπίσης πολὺ καὶ ἐν Κων]πόλει ὅπου ἀναφέρονται ἀρκεταὶ μοναὶ καὶ ἐκκλησίαι τοῦ ἁγίου. Τῷ 1904 ὁ αἰδέσιμος πατὴρ Pargoire assortiionniste ἐδημοσίευσεν ἐκτεταμένην μελέτην περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πέριξ ναῶν τοῦ ἁγίου Μάμαντος²⁾. Ἀλλὰ προκατελειμμένος διὰ μονήν, ἣν τοποθετεῖ εἰς Ἀρναούτκιοϊ-Βεσίκτας, ἀποδίδει εἰς αὐτὴν σχεδὸν ὅλας τὰς πληροφορίες αἱ μᾶς μεταδίδουν οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοί, ἀνασκευάζων κατὰ τὸ δοκοῦν πολλὰς ἐξ αὐτῶν αἰτίνας δὲν ἐφαρμόζονται τῷ θεματί του. Ἡμεῖς ὅμως θὰ ἀσχοληθῶμεν μόνον περὶ τῆς μονῆς καὶ τῶν παλατίων τοῦ ἁγίου Μάμαντος τῶν κειμένων πλησίον τοῦ Μακροχωρίου.

Ὁ Κωδινὸς ὡς καὶ οἱ ἀνώνυμοι χρονογράφοι τοῦ Praeger καὶ Banduri λέγουν³⁾.

1) Delahaye Synax. Eccl. Const. Mauris October 2.

2) Pargoire J. Le Saint Mamas de Constantinople, Bull. de l'Inst. Russe de Consple IX Sophia 1904.

3) Praeger. Πάτρια Κων]πόλεως II 161 21.

(Εἰκ. 46) Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Μάμαντος (ἐκ τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου).

«Ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ Μάμαντι ποτὲ ἵστατο γέφυρα φοβερὰ περὶ δώδεκα
 » λόφους καὶ καμάρας ἔχουσα. Ποταμὸς γὰρ κατήρχετο ἐκεῖσε παμμεγέ-
 » θης καὶ μάλιστα ὡς ἔλεγον τῷ Φεβρουαρίῳ μηνί. Ἐνθα καὶ δράκων
 » ἵστατο χαλκοῦς παμμεγέθης διὰ τὸ λέγειν τινες δράκοντα κατοικῶν ἐν
 » τῷ φρουρίῳ ἐκείνῳ ἐν αὐτῷ οὖν πολλαὶ παρθέναι ἐτύθησαν καὶ προ-
 » βάτων καὶ ὀρνέων πλήθη πολλὰ καὶ βοῶν». «Ὅτι εἰς τὸν ἅγιον Μά-
 » μαντα τὸν πέραν ἵστατο γέφυρα οἷα τῆς Χαλκηδόνος δώδεκα καμάρας
 » ἔχουσα. Ποταμὸς γὰρ κατήρχετο παμμεγέθης καὶ μάλιστα τῷ Φεβρουαρίῳ
 » μηνὶ κλπ».

Τὸ μόνον ὀνόμαζον τὸ ὁποῖον πάντοτε ῥέει καὶ δύναται νὰ ὀνομασθῇ
 ποταμὸς, εἰς τὰ περὶ χώρα τῆς Κων]πόλεως, (ἐκτὸς βεβαίως τῶν ἐν τῷ βά-
 θει τοῦ Κερατίου Κιδάρεως καὶ Βιρβύσου) εἶναι ὁ Αἰ-μάμα ντερεσσῆ οὗ
 τὸ ὄνομα Βάθυρσος κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Θεοφάνην ἱστορικοὺς¹⁾. Δύναταί
 τις δὲ νὰ τὸν ἀναπλεύσῃ διὰ λέμβου εἰς ἀρκετὸν διάστημα. Ἐπὶ τοῦ ποτα-
 μοῦ τούτου ὑπάρχει μακρὰ λιθίνη γέφυρα (οὐζουν-κιοπροῦ) μὲ πολλὰς
 καμάρας, ἀνεγερθεῖσα ἐπὶ βυζαντινῶν θεμελίων. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ κτίρια
 τοῦ ἁγίου Μάμαντος ὡς ἡ ὁραία πεδιάς, ἐκείνῳ εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην
 τοῦ ποταμοῦ, δι' αὐτὸ συνήθως αἱ ἱστορικαὶ λέξεις «πέραν εἰς τὸν ἅγιον
 Μάμαντα». Ἐξ αὐτῆς τῆς λέξεως ἐκτιθέμενοι πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ αἰδέ-
 σιμος πτῆρ Ραγκοῦτε τοποθετοῦν τὰ καλὰ καὶ τὸ ἱπποδρόμιον τοῦ
 ἁγίου Μάμαντος εἰς τὰ ἀντίπερα τοῦ Κερατίου. Πορὶ ἐπίμετρον τῆς συν-
 χύσεως ἀναφέρεται ἐπίσης «εἰς τὰ Γαλάτα» ὅπερ ἐλαμβάνεται ὡς ὁ Γα-
 λατᾶς. Ἀλλὰ καὶ πλησίον τῆς τοποθεσίας τοῦ ἁγίου Μάμαντος ὑπῆρ-
 χον ἐπίσης «τὰ Γαλάτα» ἥτοι τὰ σημεῖα τὰ Γαλατάρια. Ἐπειδὴ δέ, οἱ
 περὶ τῶν περὶ χώρων τῆς Κων]πόλεως συγγραφεῖς δὲν περιειργάσθησαν
 ἐπισταμένως τὰ ἐπὶ τόπου ἐρεῖπια, (ἅτινα κείμενα ὑπὸ τοὺς βάτους καὶ
 τῆς χλόης μόλις διακρίνονται), δὲν ἀπέδωσαν μέχρι σήμερον τὴν ἀπαιτου-
 μένην σημασίαν εἰς τὸν ἐδῶ Ἅγιον Μάμαντα. Ὅφειλομεν ὅμως ἐξ ἄλλου
 νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἦτο καὶ πολὺ εὐχερὴς ἡ ἐξερεύνησις τοῦ μέ-
 ρους διότι ἡ περὶ τοῦ πυριτιδοποιείου ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ἁγίου Μά-
 μαντος.

Αἱ οἰκοδομαὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἀνάγονται εἰς Λέοντα Α'. τὸν
 Λεωμακέλλην κατὰ τὸ 469 ὅτε ἐγένετο ἡ μεγάλη πυρκαϊὰ εἰς τὴν Κων-
 σταντινούπολιν.

«Τὸν δὲ ἅγιον Μάμαντα ἀνήγειρε ὁ Λεωμακέλλης διότι ἐνεπυρίζετο
 » ἡ πόλις μῆνας ἕξ, καὶ ἐξελθὼν ὁ Λεωμακέλλης ἐκτίσεν ἐκεῖσε παλάτια
 » καὶ ἔμβολον καὶ τὸν ναὸν καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν τὸν ἐμπρησμὸν ἔβρε-

1) Θεοφάνους συνέχεια ἐκδ. Βόν. 340 14.

» ξεν ἐπ' αὐτὴν στάκτην σπιθαμὴν τὸ πάχος ἔκτισε δὲ καὶ ἵπποδρόμιον
 » ἔκεισε, ἐξ' οὗ καὶ ὁ Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς ἔκεισε ἀνηρέθη παρὰ Βασι-
 λείου»¹⁾. Ἡ ἐκ τῶν κτιρίων τοῦ ἁγίου Μάμαντος μέχρι τῆς μοκρᾶς γε-
 φύρας, τῆς ἐπὶ τοῦ Βαθύρσου, ἐκτεινομένη θαυμασία πεδιάς, ἦτο τὸ ἵπ-
 ποδρόμιον ὅπου ἐκέρδιζε τὰ match του ὁ οἰνόφλυξ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ
 Γ', ὅπου καὶ ἐδολοφονήθη ἀπὸ τὸν Βασίλειον τὸν Μακεδόνα. «Τὰ δὲ
 » πρὸς ἵπποδρομίαν τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ ἐν τοῖς κατὰ Προποντίδα παλα-
 » τίοις περιφανέσιν ἔνθα ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Μάμαντος ἤδρασται,
 » ἔκεισε τὰς ἀμίλλας συνεχῶς ἐποιεῖτο αὐτὸς ἱππάζων ἐφ' ἄρματος κτλ.»
 λέγει ὁ Γενέσιος ²⁾).

Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος διέταξε τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου Ἀν-
 δρέου «διὰ μαστίγων ἐν τῷ ἱππικῷ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ὄν καὶ ριφθῆναι
 » ἐν τῷ ῥεύματι προσέταξεν» ³⁾. Ὁ Αἰδέσιμος Pargoire φρονεῖ ὅτι τὸ
 ρεῦμα σημαίνει τὸν Βόσπορον ἀλλ' ἐδῶ εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ
 ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ. Τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους
 ἀναφερόμενον «ἐν Βλαχέρναις» προφανῶς εἶναι λάθος διότι οὔτε μέρος
 ἱππικοῦ ὑπάρχει ἐκεῖ οὐδὲ ρεῦμα ⁴⁾. Ἐξ αὐτοῦ τὸ ἴδιον γερονὸς ἀναφέ-
 ρεται καὶ ἐν τῷ Συναξαρίῳ τῆς ἐκκλησίας Κων]πόλεως. Μετὰ δὲ τὴν μα-
 στίγων τοῦ μάρτυρος ὁ Κοπρώνυμος διέταξε νὰ τὸν σύρουν ἐκ τῶν πο-
 δῶν μέχρι τῆς Κων]πόλεως πρὸς θάνατον. «Οἱ δὲ τάχιστα περαιο-
 » θέντες καὶ τὸν ἅγιον σύροντες ἐβαπτον τὴν γῆν τοῖς σπασίν. Ὡς δὲ
 » τοῦ Βοὸς τὴν ἀγορὰν περπατήσιν κτλ.» ⁵⁾. Ἐκ τούτων ἐξαγομὲν ὅτι
 οἱ τὸν ἅγιον σύροντες «περαιοθάντες» ἦτοι διαβάντες τὸν ποταμόν,
 ἔφθασαν κατ' εὐθείαν γραμμὴν μέχρι τοῦ σημερινοῦ Ἀκ-Σαραί ⁶⁾. Τὸ
 ἴδιον ἐφαρμόζεται καὶ διὰ τὸν Βασίλειον τὸν Μακεδόνα. Μετὰ τὴν δολο-
 φονίαν Μιχαὴλ τοῦ μεθύσου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 Σεπτεμβρίου τοῦ
 867, ὁ Βασίλειος μετὰ τῶν συνενόχων του μὴ δυνάμενος ἐνεκεν τῆς θα-
 λασσοταραχῆς νὰ ἐπιβῇ λέμβου εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα, διέρχεται διὰ
 τοῦ περάματος καὶ φθάνει ἔφιππος εἰς Κων]πολιν⁷⁾. Ἐδῶ τὸ πέραμα εἶναι
 κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως πέραμα, ἦτοι μέρος διαβάσιμον
 τοῦ ποταμοῦ. Ἐκ τῶν δύο αὐτῶν γεγονότων καταφαίνεται ὅτι πρόκειται

1) Praeger. Πάτρια Κων]πόλεως III 159 σ. 266.

2) Γενέσιος Ἰωσήφ. Ἱστορ. Migne 109 1121.

3) Θεοφάνης ἔκδ. Bevet. 289.

4) Θεοφάνης ἔκδ. Bevet. 289.

5) Delahaye Synax. Eccl. Gonst. Mauris October 19 σελ. 151.

6) Μονὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ἐν τῇ Κρίσει νῦν Κοδζά Μουσταφά πασᾶ τζαμισί.

7) Λέων Γραμματικὸς, χρονογ. ἔκδ. Bevet. 373.

περὶ τοποθεσίας ἐχούσης συνοχὴν μετὰ τῆς πόλεως καὶ μὴ διακοπτομένης ὑπὸ θαλάσσης.

Ὁ Νικηφόρος τῷ 809 θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς στασιάσαντας ἐναντίον τοῦ προσεκάλεσεν αὐτοὺς διὰ δόλου εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα, ὅπου ἤθελε τοὺς διανείμῃ χρήματα «ρόγαν» ἀλλ' ἀντὶ αὐτῶν, ἄλλους μὲν ἔδειρε, ἄλλους δὲ ἔκειρε μοναχοὺς, ἄλλους δὲ ἐξώρισεν, «δαρμοῖς τε καὶ κουραῖς καὶ ἑξοραῖς τοὺς πλείστον· τιμωρησάμενος εἰς Χρυσούπολιν τοὺς λοιποὺς διεβίβαζε καταπατήσας τηλικούτως φοβεροὺς ὄρκους διὰ τὴν συμφορὰν «πύρινον πόταμον τὸ Πέραμα προσηγόρευσαν» λέγει ὁ Θεοφάνης ¹⁾).

Ὁ Βιταλλιανὸς στρατοπευδεύσας εἰς τὸν κάμπον τοῦ Ἑβδόμου τῷ 514 μὲ 60.000 ἄνδρας, ὥς ἀναφέρει ὁ κόμης Μαρκελλῖνος, καὶ νικηθεὶς ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Α'. κατεδιώχθη μέχρι τοῦ Ἁγίου Μάμαντος. Τῷ 742 Κωνσταντῖνος ὁ Ε'. ἀντιπεράσας ἐκ τῆς Χαλκηδόνος εἰς τὰ Θρακῶα μέρη εἶχε τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα ὅτε ἐπολιόρκει τὴν Κων/πολιν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάτου Ἀρτανάσδου. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελε νὰ γινώσκουν οἱ ἐν τῇ πόλει, ὅτι τῆς πολιορκίας ἤγειτο ὁ ἴδιος » ἐλθὼν ἐπὶ τὴν Χαρσίαν Πόρταν διέδραμεν ὥς τῆς Χουστῆς Πόρτας » ἐκείνῳ τοῖς ὅλοις ἐπιδεικνύων καὶ πάλιν ἐπέστρεψε καὶ ἠλικύκασεν » εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα» ²⁾. Ὁ Θεοφάνης ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι τὴν 9 Φεβρουαρίου τοῦ 790 ἡ Εἰρήνη μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου κατέφυγεν εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα φεύγουσα τὴν Θεομηνίαν «σεισμὸς γέγονε » φοβερώτατος, ὥστε μὴ τολμᾶν τινες ἐν οἴκῳ καθευδῆσαι ἀλλὰ πάντας » ἐν τοῖς κήποις καὶ τὰ ἐξάερα σκηναὶς ποιήσαντας διαγίνειν, ἡ δὲ βασί- » λισσα σὺν τῷ υἱῷ αὐτῆς ἐξῆλθεν ἐν τῷ ἁγίῳ Μάμαντι» ³⁾. Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς ἀφηγούμενος τὰ τεκταινόμενα ὑπὸ τῆς λίαν φιλοδόξου ταύτης βασιλείας ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου ὄντινα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ταγμάτων ἐμελλον κατὰ διαταγὴν τῆς νὰ συλλάβουν λέγει «Τῇ δὲ 13 Ἰου- » λίου μηνὸς ἡμέρα ε' ἐξ ἱππικοῦ περάσαντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ἁγίῳ » Μάμαντι ἐπέρασαν κατ' αὐτοῦ οἱ τῶν ταγμάτων προλαλημένοι ὥστε » πιάσαι αὐτόν, ὁ δὲ τοῦτο μαθὼν εἰσῆλθεν εἰς τὸ χελίνδιν αὐτοῦ καὶ » ἐπέρισεν εἰς Πύλας, βυυλόμενος εἰς τὸ θέμα τὸ ἀνατολικὸν προσ- » φυγεῖν» ¹⁾ Ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἔβλεπεν Λεῶν ὁ Α' τὴν πόλιν ἐμπυριζομένην καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου μέρους οἱ θεαταὶ τοῦ ἡνιοχεύοντος Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἐθορυβήθησαν ὅτε εἶδον τὸ ἐπὶ τοῦ φάρου ἀναφθὲν

1) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 326.

2) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 279.

3) Ὁμοίως » » 311.

φῶς τὸ ἀγγέλλον ἐπιδρομὴν τῶν ἐχθρῶν. Γνωστὸν ὅτι ὅταν οἱ Σαρακηνοὶ ἤρχιζον ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀνήπτετο πυρὰ ἐπὶ τοῦ παρὰ τῇ Ταρσῷ Φρουρίου Λούλου. Τὴν πυρὰν βλέποντες οἱ ἐν τῷ Ἀργαίῳ φρουρῷ ἦναπτον καὶ αὐτοὶ καὶ τοιουτοτρόπως διαδοχικῶς δι' ἀναπτομένων πυρῶν ἔφθανε ἡ εἶδησις μέχρι Κων]πόλεως. Τὸ τοιοῦτον ἐχρησίμευεν πρῶτον ὡς ἀγγελία τοῦ γεγονότος εἰς τὸν βασιλέα καὶ δεύτερον ὡς προειδοποίησις εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν αἵτινες ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἐπιδρομῆς. Τότε ὁ λαὸς ἐλάμβανε μέτρα, ἐνεκλείετο εἰς τὰς πόλεις καὶ φρούρια κλπ. Ὅργισθεις ὁ ἱππομανὴς βασιλεὺς, ὅχι τόσον διὰ τὸ ἀπαίσιον τοῦ ἀγγέλματος, ἀλλὰ διότι οἱ θεαταὶ δὲν θὰ εἶχον πλέον ὄρεξιν δι' ἐπευφημίας βλέποντες αὐτὸν ἡνιοχούντα διέταξε νὰ μὴν ἀνάπτονται πλέον αἱ πλησίον τῆς Κων]πόλεως πυραί³⁾

Τῷ 813 ὁ Βούλγαρος Κροῦμμος μετὰ τὴν κατ' αὐτοῦ δολοφονικὴν ἀπόπειραν Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ἐκμανεῖς στέλλει ἀποσπάσματα εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα ἅτινα πυρπολοῦν τὰ παλάτια καὶ λεηλατοῦν τὰ ἐν αὐτοῖς ὡς καὶ τὰ τοῦ ἱπποδρομίου. Βούλησαν τότε τὸν χαλκοῦν λέοντα τοῦ ἱππικοῦ, τὸν δράκοντα τοῦ ὕδατος καὶ τὰ καλλιτέρα μάρμαρα ἅτινα φορτώσας ἐφ' ἁμαξῶν ὁ βάρβαρος ἐπιδρομὴν μετεχόμισε εἰς Ἀδριανούπολιν. Κατὰ δὲ Συμεῶνα τὸν Μάμαντος καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα ἐνεπύρριψαν τὰ ἐκεῖσε παλάτια καὶ τοὺς βασιλικοὺς κατὰνας καὶ τοὺς κίονας κατέκλασαν καὶ τοὺς μαρμάρους ἐπήραν καὶ τὰ ζώδια τοῦ ἱπποδρομίου καὶ πᾶσαν τὴν αὐτοῦ πόλιν κατέσφαξαν ὁμοίως καὶ τὰ κτήνη³⁾.

Αἱ μέχρι τοῦδε ἐκτεθεῖσαι ἀποδείξεις μᾶς φαίνονται ἄρκεται πρὸς σαφεῆ καθορισμὸν τῆς τοποθεσίας τοῦ παρὰ τὸ Μακροχώριον Ἁγίου Μάμαντος. Αἱ πρὸ ἡμῶν εἰκασίαι τῶν κ. κ. Πασπάτη καὶ Γεδεὼν ἀναφορικῶς πρὸς τὸν ἐδῶ Ἅγιον Μάμαντα, καὶ ἃς ὁ αἰδέσιμος πατὴρ Pargoire παντελῶς ἀπορρίπτει ἀποδεικνύονται ἄρκετὰ δικαιολογημένα. Ἀνακεφαλαιοῦντες συντόμως τὰ προλεχθέντα παρατηροῦμεν.

α'—Μεγάλην λιθίνην γέφυραν μὲ πολλὰς καμάρας πλησίον τοῦ ἁγίου Μάμαντος (ὀύζουιν κιοπροῦ).

β'—Ποταμὸν ρέοντα ὅλον τὸ ἔτος καὶ πλημμυροῦντα κατὰ Φεβρουάριον.

γ'—Ὑπαιθρον καταλληλότατον πρὸς κατασκήνωσιν ἐν καιρῷ σεισμοῦ.

δ'—Ὡραίαν πεδιάδα μὲ ἔχνη μακροῦ περιτειχίσματος πρὸς δυσμὰς.

1) Θεοφάνης ἐκδ. Βενέτ. 316.

2) Θεοφάνης συνέχ. ἐκδ. Βόν. 197.

3) Ὅμοιος » » » 614.

ε'—Μέρος ἐξ οὗ εὐχερῶς δύναται τις νὰ διακρίνη πυρὰν ἢ καπνὸν ἀναθρόσκοντα ἐκ τινος ὑψώματος τῆς Κων)πόλεως.

στ'—Ἡ καταδίωξις τῶν στρατιωτῶν τοῦ Βιταλλιανοῦ μέχρι τοῦ ἁγίου Μάμαντος, ὅστις ἦτο στρατοπεδευμένος ἐν τῷ Κάμπῳ—ἡ ἐπιστροφή ἐκ τῆς Χρυσῆς Πόρτης ἐνταῦθα Κωνσταντίνου τοῦ Ε' μετὰ τὴν ἐπιδεικτικὴν του παρέλασιν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τέλος ἡ πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν ὑποχώρησις ἐντεῦθεν τοῦ Κρούμου μετὰ τῶν φορτωμένων ἁμαξῶν εἶναι ἀρκετὰ πειστικά. Ὁ Θεοφάνης λέγει ὅτι ὁ ἐμπρησμὸς καὶ ἡ λεηλασία τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κρούμου μετὰ τὰς «δαιμονιώδεις καὶ μιαρὰς θυσίας ἐν τῷ πρὸς θάλασσαν λιβαδίῳ τῆς Χρυσῆς Πόρτης»¹⁾ καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ δολοφονικὴν ἀπόπειαν Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου. Ἐπειδὴ τὰ παλάτια καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἔκειντο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης δι' αὐτὸ ἐκαλεῖτο καὶ ὁ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ λιμὴν τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἢ λιμενάριον.

Ὡς ἀναφέρει τὸ Πασχάλιον χρονικὸν ὁ λιμὴν φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη κατὰ τὸ 469 ἔτος ὑπὸ Λέοντος τοῦ Α' Λαομαχίᾳ «ἐξῆλθεν πέραν εἰς ἅγιον Μαμᾶν καὶ ἐποίησεν ἐκεῖ πρόκλιον μὴνας ἕξ καὶ ἔκτισεν ἐκεῖ λιμενάριον καὶ ἔμβολον ὅστις οὕτω καλεῖται ὁ στόλος «Νέος Ἐμβολος»²⁾.

Εἰς τὸν λιμένα αὐτὸν ἠγκυροῦσιν τὰ τῶν στόλος Ἀναστασίου τοῦ Β'. Μετὰ τὴν πύλιν τοῦ στρατοῦ ἐναντίον τοῦ αυτοκράτορος καὶ τὴν ἀναγορεύσιν τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει εἰσπρακτοροῦ τῶν δημοσίων φόρων Θεοδοσίου τοῦ Γ' οἱ ἀντάρται «διὰ δὲ γῆς καὶ θαλάσσης ἐν Χρυσουπόλει ἀνέδραμον τοῦ δὲ τῆς πόλεως στόλου εἰς τὸν λιμένα τοῦ ἁγίου Μάμαντος» ὁρμόντος καὶ ἐκάστην ἡμέραν ἐπολέμουν ἀλλήλους ἐπὶ μὴνας ἕξ, τοῦ δὲ τῆς πόλεως στόλου ἐπὶ τὸν τοῦ Νεωρίου τῆς πόλεως λιμένα μεθορμίσαντος περᾶσας ὁ Θεοδόσιος τὰ Θρακῶα ἐκράτησε μέρη»³⁾ ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐνόςφω ὁ στόλος τοῦ Ἀναστασίου εὐρίσκετο εἰς τὸν λιμένα τοῦ παρὰ τὸ Μακροχώριον ἁγίου Μάμαντος ἢτο ἀδύνατον εἰς τὸν Θεοδόσιον νὰ καταλάβῃ τὰ Θρακῶα μέρη παρὰ μόνον ὅταν ὁ στόλος ἀπεσύρθη εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεωρίου Κων)πόλεως.

Ὁ λιμὴν τοῦ νεωρίου ἦτο ἀσφαλέςτατος καὶ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ κειμένου Νικηφόρου τοῦ Γρηγορά «ἔξιστοροῦντος τὴν ἔλευσιν τοῦ αυτοκράτορος εἰς βασιλεύουσιν» «ἄρτι τοῦ φθινοπώρου μεσοῦντος ἀφικνεῖται καὶ βασιλεὺς» εἰς Βυζάντιον στρατὸν τε ἐπαγόμενος ἡπειρώτην καὶ ἅμα ναυπηγήσιμα «ξύλα παραγγέλων τὰ μὲν ἕξ ὅρους ἤδη τιμηθέντα τὰ δ' ἔτι τεμνόμενα φέρειν καὶ ἡθροίζοντο ναυπηγῶν καὶ τεκτόνων πλῆθος ἅπαν εἰς τὸ περὶ

1) Θεοφάνης ἐκδ. Βενετ. 339.

2) Πασχάλιον Χρονικὸν ἐκδ. Βενετ. 258.

3) Θεοφάνης ἐκδ. Βενετ. 257.

» τοῦ Βυζαντίου ἱπποδρομίον νεώριον. Ὅψὲ γάρ ἔγνωσαν κακῶς βουλευσάμενοι Βυζάντιοι περὶ τὴν ἔξω τῶν τειχῶν συσκευὴν τῶν νεῶν. » Ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Γρηγορά πιστοποιεῖται ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχον πρὶν τὰ νεώρια ἔξω τῆς πόλεως ὡς καὶ τὸ μεταξὺ τῆς Μαγναύρας καὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἀρμαμέντον.

Τῷ 742 ὁ στόλος τῶν Κιβυρρακτῶν ὁ συμπράττων μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' ἐναντίον τοῦ Ἀρταύσδου ἀγκυροβολεῖ εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ὅπου ἦτο στρατοπεδευμένος ὁ βασιλεὺς. Κωνσταντῖνος ὁ ἕκτος διαφυγὼν τῷ 797 τὴν ἐνέδραν τῆς μητρὸς του Εἰρήνης δραπετεύει διὰ θαλάσσης πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ὁχθὴν τῆς Προποντίδος. Ἐξ αὐτῆς ὁ Θεόφιλος φθάνει ἐπίσης διὰ θαλάσσης εἰς ἅγιον Μάμαντα τῷ 837. Τῷ δὲ 867 τὸ πτώμα τοῦ δολοφονηθέντος Μιχαὴλ τοῦ Γ' τοῦ μεθύσου μεταφέρεται διὰ λέμβου ἐκ τοῦ ἁγίου Μάμαντος εἰς Χρυσούπολιν πρὸς ταφὴν. Καὶ τελευταῖον θὰ ἀναφέρωμεν γεγονὸς οὗ αὐτόπτης μάρτυς ἐγένετο ὁ χρονογράφος Θεοφάνης. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου τοῦ 763 ἐνέσκηψε φοβερὸς χειμὼν μοναδικὸς εἰς τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρονικά. Τὸ ψῦχος ἦτο δομὴν ὅχι μόνον εἰς τὰ μέρη μας ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ παραλία τοῦ Εὐξείνου τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὅπου εἶχε πολὺ περισσότεράν ἔντασιν.

Ἡ βόρειος παραλία τοῦ Εὐξείνου ἐπάσιν εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν μιλίων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ εἰς βάθος 30 πηχέων ὡς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παραλία μέχρι τῆς Μεσημβρίας καὶ Μηδείας. Μετὰ δὲ καταπτώσιν καὶ ἄλλης χιόνος τὸ πάχος τοῦ πάγου ἡξήθη κατὰ εἴκοσι ἔτι πήχεις ὥστε ἡ θάλασσα ἀφωμοιώθη τῇ ξηρᾷ. Οὕτως οὕτως ἐβάδιζον ἐπ' αὐτῆς ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἡμερὰ καὶ ἄγρια ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας μέχρι Ὀδησοῦ καὶ Κριμαίας : « Τῷ δὲ Φεβρουαρίου μηνὶ τῆς δ' Ἰνδικτιῶνος τοῦ τοιοῦτου πάγου » κατὰ Θεοῦ κέλυσιν εἰς πλείστα καὶ διάφορα ὁροφανῆ τμήματα διαιρέσθαι θέντος καὶ τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ ἐπὶ Λαφνουσίαν καὶ τὸ ἱερὸν κατεχθέντος οὕτω διὰ τοῦ στενοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔφθασαν μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τῶν νήσων καὶ Ἀβύδου πᾶσαν τὴν παραλίαν ἀκτὴν ἐπλήρωσαν ὧν αὐτόπται καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν, ἐπιβάντες ἐπὶ ἐνὸς αὐτῶν σὺν καὶ τισιν ὁμηλίκους χ' καὶ παῖζοντες ἐπάνω αὐτοῦ εἶχον δὲ καὶ ζῶα ἄγρια καὶ ἡμερὰ τεθνεῶτα, πᾶς δὲ ὁ βουλόμενος ἀπὸ Σοφριανῶν ἕως τῆς πόλεως, καὶ ἀπὸ τῆς Χρυσουπόλεως ἕως τοῦ ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλάτου ἀκωλύτως διὰ ξηρᾶς ἐβάδιζον. Ἐξ αὐτοῦ ἐννοεῖται ὅτι ἡ μεταξὺ τῆς Χρυσουπόλεως καὶ Βυζαντίου θάλασσα ἦτο ἐντελῶς παγωμένη, ὡς καὶ εἰς ἀρκετὸν εὖρος ἡ παραλία ἡ ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλάτου τὸ ὅποιον ἀναφέρεται εἰς τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς πήξεως τῆς θαλάσσης. Τὰ παγόβουνα (icebergs) ἦσαν τόσον ὑψηλὰ ὥστε ὑπερέβαινον τὸ ὕψος τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν προσκρούσαν ἐπ' αὐτοῦ διεργάγη εἰς τρία μέρη ἀφοῦ ἐδόνησεν τὸ τεῖχος καὶ « διέζωσεν τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν Μαγγάνων ἕως τοῦ Βοσπόρου ».

ΘΕΟΔ. Κ. ΜΑΚΡΙΔΗΣ